

MŰLT ÉS JELEN

*Szegedi
társadalomkutatók
Dudaron*

Múlt és jelen

Szegedi társadalomkutatók Dudaron 1937–2012

Településszociológiai tanulmányok 4.

Sorozatszerkesztő: Rác Attila

MÚLT ÉS JELEN
SZEGEDI TÁRSADALOMKUTATÓK
DUDARON 1937–2012

Szerkesztette:
Lencsés Gyula és Feleky Gábor

BELVÉDERE
MERIDIONALE

Szeged
2013

A kutatás és a tanulmánykötet a Nemzeti Tehetség Program támogatásával készült.

A kötet megjelenését támogatta továbbá:

Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület
Regio-Data Társadalomkutató és Vidékfejlesztési Tanácsadó Bt.
SZTE Polgáriért Alapítvány

Lektorálta:

Balog Iván
Szabó Éva

Borítóterv:

Majzik Andrea
Kónya Nikolett Ágnes fotójának felhasználásával

DVD-borító:

Feleky Gábor felvétele

DVD-melléklet:

Visszaidézés – Gulyás Gyula dudari jegyzetei 2012

DVD-extra:

Válogatás a 2012-es dudari táborozás résztvevőinek fotóiból

Képszerkesztő:

Horváth László
studiohorvath@gmail.com

Kiadta: Belvedere Meridionale
6725 Szeged, Hattyas sor 10.
szerk@belvedere.meridionale.hu
www.belvedere.meridionale.hu
Felelős kiadó: Dr. Szegfű László
Kiadóvezető: Jancsák Csaba
Műszaki szerkesztő: Szuperák Attila
Nyomta: S-Paw Bt., Üllés

ISBN 978-615-5372-04-9

ISSN 1789-3798

Tisztelettel ajánljuk a 60 éves Lőrinczi János tanár úrnak

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	9
----------------	---

75 ÉV TÁVLATÁBÓL

SZOKOLSZKY ÁGNES: A „szociokulturális képzelőerő” helye a pszichológiában, a pszichológia helye a falukutatásban.....	13
LENCSES GYULA: A terepmunkától a művészi alkotásig – Veress Sándor és Dudar	24

TÁRSADALMI KÖRKÉP

GYENIZSE KRISZTINA: Dudar 2012-ben. A kérdőíves vizsgálat eredményei	43
FELEKY GÁBOR: Egy közösség relatív zártsága.....	60
HLAVATI ANDREA: Vallási élet Dudaron	71
VINCZE ANIKÓ: Digitális bennszülöttek? A dudari felső tagozatos általános iskolások IKT-használatának jellemzői	79
RÁCZ ATTILA: A falu mentális térképe – ahogyan a helybeliek látják.....	103
BALOGH PÉTER: Versenyben a fejlesztési forrásokért. Esettanulmány egy Veszprém megyei település példáján	107

TÖRTÉNELEM ÉS IDENTITÁS

KÓNYA NIKOLETT ÁGNES: Dudar: Történelem és építészet	129
BÉKI ORSOLYA – LEGEZA BORBÁLA: A történelem sodrában. Mikrotörténetek dudari emberekről	154
ALE ÉVA – LENCSES GYULA: A hazatérés után. A Málenkij robot a hozzátartozók emlékeiben	171
LEGEZA BORBÁLA: A falu és a falubeliek élete a bánya működése idején.....	182
SZABÓ ÉVA – VIRÁG KRISZTINA: „Dudari vagyok, de mégsem” – A társas identitás elemeinek megjelenése és szerkezete az interjúkban.....	195
DUDOK RÉKA – BALOGH TÜNDE: „Mindenki a maga szerencséjének kovácsa?” A proaktív attitűd és a kontroll megjelenése narratívumokban	209
KÉKESI MÁRK: Lokális ének. Azonosulási mintázatok a dudari történetek cselekvési és érzelmi szálaiban	225
JUHÁSZ ÁGNES: „... ők, az örökre többrekészek.” Női életutak alakváltozásai	237

DUDARTÓL DUDARIG

RÁCZ ATTILA: A 2012-es dudari kutatásról	291
GULYÁS GYULA: Az én Dudar(i)jaim	294
A Szeged-Dudar 75. jubileumi falukutató tábor résztvevői.	299

Szabó Éva – Virág Krisztina

**„DUDARI VAGYOK, DE MÉGSEM”
– A TÁRSAS IDENTITÁS ELEMEINEK
MEGJELENÉSE ÉS SZERKEZETE
AZ INTERJÚKBAN**

A valahová tartozás igénye az egyik legalapvetőbb társas alapmotívum az ember életében. Mindenki törekszik arra, hogy egy kisebb csoport és/vagy egy nagyobb közösség része legyen. Az odatartozás növeli a személy biztonságérzetét, javítja a túlélési esélyeit. Ebben a vonatkozásban egyértelműen evolúciós értékkel bíró törekvéstről van szó (Fiske 2006). Éppen ezért, ha egy közösség kitaszít magából, a társak elfordulnak tőlünk, azt súlyos veszteségként éljük meg. A valahová tartozás alapvetően meghatározza a szubjektív jóllétet, és ezen belül nemcsak a lelki állapotot, de az egészség mutatóit is (Baumeister–Leary 1995).

Az identifikáció folyamata már egészen kisgyermekkorban elkezdődik és lényegében nem ér véget a felnőttkor elérésével sem. Ennek során egyre inkább összekapcsoljuk saját személyünket egy csoporthoz való tartozással, illetve elfogadjuk annak normáit, értékeit. Az identitás keresése és elérése a serdülőkor legfőbb feladata. Erikson elmélete szerint minden ember keresi a választ a „Ki vagyok én?” kérdésre. Ennek a folyamatnak egyik eleme, hogy mások visszajelzései alapján, majd később tudatos önreflexió útján megismerjük és rendszerbe szervezzük tulajdonságainkat, képességeinket. Felépítjük belőle az énképünket és annak elfogadása során azonosulunk vele. Így jön létre az én-azonosság tudata, az identitás. Ennek a folyamatnak egy másik eleme az a mechanizmus, amelynek során kisebb nagyobb csoportok tagjaiként is definiáljuk magunkat. Ezek főbb vonásait és jellemzőit sajátunkként ismerjük el és képezzük le önmagunkban (Erikson 1991). Ez a gondolatmenet, annak ellenére, hogy a személyes identitás alakulását kívánja leírni, mégis implikálja a társas identitás fogalmának megjelenését is. Ezt a fogalmat azonban nem Erikson, hanem Tajfel és Turner fejtette ki elsőként tudományos igényességgel (Tajfel–Turner 1986). Elméletük szerint a személy, túl azon, hogy saját egyediségét és annak teljességét kívánja felépíteni, arra is törekszik, hogy megtalálja helyét a társadalomban és olyan közösségekben, mint amilyen egy fogalakozási csoport, egy társadalmi réteg, vagy egy település, amelyen lakik.

A modern identitáselméletek egyre inkább hangsúlyozzák azt a lehetőséget, hogy a személyes és szociális identitás valójában sok tekintetben azonos jellemzőkkel bír, sőt lényegében ugyanannak a dolognak más-más aspektusát ragadja meg. E szerint az értelmezés szerint a személyes identitás is szociális gyökerű annyiban, amennyiben a társas összehasonlítás révén alakul ki. A különbség pusztán annyi, hogy a személyes identitás formálódásakor a másoktól való különbözőségekre helyezzük a hangsúlyt az összehasonlításban, míg a szociális identitás alakulásában a saját csoportunkkal való hasonlóság momentumai a döntők. Az egyéni identitás eszerint inkább a szerepjellemzőkkel hozható összefüggésbe, míg a társas identitás nagyobb társadalmi csoportokhoz való tartozásunk alapján működik (Stets – Burke 2000).

A társas identitás elmélet létrejöttét valójában nem a kétszemélyes kapcsolatok dinamikájának megértése indította el, sokkal inkább a csoportközi kapcsolatok feltárásának szándékával született. Kiindulópontja Tajfel minimális csoport elmélete volt, amelyben arra mutatott rá, hogy a személyek pusztán attól, hogy egy csoport tagjaként határozzák meg magukat, nem csak arra hajlamosak, hogy előnybe részesítsék saját csoportjukat, de töreksenek arra is, hogy a legnagyobb különbséget ériék el a mások csoporthoz képest (Tajfel 1970). Ez az elméleti megközelítés már előre vetíti az önkategorizáció egyik drámai következményét. Nevezetesen azt, hogy a csoporttal való identifikáció, a személy számára egyik oldalról valóban integrálódást, a társas közegbe való beilleszkedést jelent másik oldalról, viszont szükségszerűen magában hordozza a diszkriminálódást más csoportokhoz képest. Ennek a diszkriminációnak a terhei különösen nagyok akkor, ha az egyén választott szociális identitása kisebbségi státuszt jelent egy nagyobb csoporthoz, a többséghez képest egy adott társas közegben. A kutatások ezen a területen általában a nagyobb kulturális keveredések kontextusában vizsgálódnak, mint pl. a bevándorlás, a zsidó vagy roma identitás vállalása. Ennek alapján Hutnik négy lehetséges identitás stratégiát különít el. Ezek az asszimiláns, a disszociatív, az akkulturáció és a marginális stratégia. Az asszimiláns esetében teljes beolvadásról, a szokások normák átvételéről van szó, míg a disszociatív ennek éppen ellentéte. Az akkulturáció azt jelenti, hogy a személy egyenlő mértékben hangsúlyozza mind a kisebbségi, mind a többségi identitás elemeit. Marginális stratégiáról akkor beszélünk, ha a személy egyik identitást sem tartja meghatározónak, egyik sem képezi erőteljes alapját az öndefiníciónak (Hutnik 2004). Mind a négy stratégia bizonyos következményekkel jár, amelyek jobb vagy kevésbé jó alkalmazkodást és ehhez kapcsolódóan különböző mértékű szubjektív jóllétet tesznek lehetővé az egyén számára. Jóllehet ezt az elméleti keretet alapvetően az etnikai, vallási kisebbségekkel összefüggő jelenségek megértésére dolgozták ki, úgy véljük, hogy alkalmas lehet a lakóhelyet váltók identitás-élményének elemzésére is.

A társas identitás elmélet kidolgozói alapvetően a kategorizációs folyamatokból, mint a megismerést segítő kognitív mechanizmusból indultak ki. Ezért ezt a

kutatási területet sokáig a kognitív szellemiség túlsúlya jellemezte. Az identitás fogalmával összefüggő azonosulásból igyekeztek kihagyni az egyébként megke-
rülhetetlen emocionális elemeket. Arra törekedtek, hogy az identitás és a csoport-
kohéziós jellemzők között éles határvonalat húzzanak. Azonban az utóbbi évtized
affektív forradalma ezen a téren is fordulatot hozott (Pataki 2004). Ellemers és
munkatársai visszakanyarodva Tajfel eredeti identitás definíciójához rámutattak,
hogy már abban is fellelhető a társas identitás három egymással összefüggő, de
mégis kissé más jellegű aspektusa. Így a kognitív elem, ami a csoporttagságról
való tudást jelenti, az értékelő aspektus, amely a személy csoport identitásából
fakadó önbecsülésében jelenik meg, továbbá az érzelmi komponens, amely a cso-
porttal kapcsolatos elköteleződésben nyilvánul meg. Az érzelmi elköteleződés
ereje az, ami legerőteljesebben befolyásolja a csoporttal összefüggő viselkedése-
ket. Minél erőteljesebb az érzelmi kapcsolat, annál könnyebben bejósolható a vi-
selkedés a csoporttal kapcsolatos elvárások mentén. Ugyanakkor nem ritka, hogy
a kognitív és az affektív komponens elválik egymástól, más-más irányba mutat.
Ilyen az a helyzet, amikor a személy tisztában van a csoporthoz tartozásával, az
önkategorizációban kifejezi azonosulását a csoporttal (pl. dudari vagyok), de nem
érzi magát lélekben a csoporthoz tartozónak, nota bene nem kedveli saját csoport-
ját (Ellemers – Kortekaas – Onverkerk 1999).

Ilyen konfliktust indukálhatnak az életútban és a hozzá kapcsolódó identitásépi-
tésben bekövetkezett hirtelen váltások, törések, traumák. Ezek lehetnek az egyéni
életút megélt jellemzői, de kötődhetnek a nagyobb közösség, ill. a társadalom éle-
tének eseményeihez is.

Az identitás narratív felfogása szerint saját azonosságtudatunkat az életutunkat
és környezetünk történéseit rendszerező narrációk alapján konstruáljuk (McAdams
2001, László 1999). Az identitás alakulását, tartalmát és irányultságát a személy
egyéni életének története éppúgy meghatározza, ahogy az őt körülvevő társada-
lomban zajló események, azaz a történelem (Pataki 2001). E felfogás alapján az
identitás megragadásának egyik legkézenfekvőbb módja a szabad elbeszélések,
interjúk (vagy más szövegformálást igénylő helyzetben született) életútra visszate-
kintő, vagy egyes eseményekre rávilágító narratívák szisztematikus elemzése.

Joggal merül fel a kérdés, miképp kerül a tudományos kutatás fókuszába egy ma-
gyar falu lakóinak narratív identitás-vizsgálata, hisz a falu nem multikulturális
összetételű, nem fekszik országhatárok találkozásának szomszédságában és a tria-
noni döntés sem érintette közvetlenül a benne lakók sorsát.

Dudar a Bakony hegyei között megbúvó kis település, amely nehéz megköze-
líthetőségénél, bizonyos fokú elzártságánál fogva 1937-ben egyszer már felkeltet-
te a pszichológusok, szociológusok és néprajzkutatók érdeklődést (Tomori 1937;
Csaplár 1971). Akkor a cél, a szinte érintetlen paraszti társadalom egy mikrokö-
zösségének tanulmányozása volt. A 75 évvel későbbi kutatást ez a cél már nem

motiválhatta. Dudar az elmúlt 75 év során alapvetően megváltozott. A község a II. világháború végétől kezdődően virágzó bányászfaluvá alakult. Ennek nyomán lakossága felduzzadt, számos bányászcsalád települt be az ország távoli részeiről. Ez alapjaiban érintette a dudariak és a Dudarra költözők, ott házasságot kötők életét és természetesen társas identitását is. A település élete a rendszerváltás után ismét új fordulatot vett. A bányát bezárták, a híres és sok embert foglalkoztató Bakony művekben is leállt a termelés. Ezzel a település szerkezete ismét átalakult. Sokan elköltöztek, mások, jóllehet lakóhelyi értelemben dudariak maradtak, a környékbeli városokban kezdtek dolgozni.

Ezek a gazdasági és társadalmi változások jelentős pszichológiai hatást gyakoroltak a faluban élőkre. Ennek lenyomatait, többek között az identitásuk megélésével kapcsolatos következményeit kívántuk tetten érni a 2012-ben végzett kutatás keretében.

Tekintve, hogy kifejezetten feltáró célú kutatásról van szó konkrét hipotéziseket nem vetettük fel. Ugyanakkor célként tűztük ki, hogy a félig strukturált interjúk szisztematikus tartalomelemzése során megvizsgáljuk, hogy a kérdezettek identitását milyen mértékben határozza meg az, hogy Dudaron laknak. Milyen súllyal jelenik meg a narratívákban a dudari identitás hangsúlyozása. Van-e különbség a társas identitás alakulásában attól függően, hogy az adott személy dudari származású (szülei is itt éltek/élnek) vagy más településről költözött ide (pl a bánya megnyitása vagy bezárása kapcsán). Tetten érhető-e a nem dudari születésűek körében a kisebbségi identitásformálás valamelyik stratégiája (Hutnik 2004). Vizsgálat tárgyává tettük továbbá, hogy milyen érzelmi szálak kötik őket a településhez. Azaz a társas identitás kognitív elemei hogyan kapcsolódnak az érzelmi komponensekkel (Ellemers–Kortekaas–Onverkerk 1999)

Mindezekon túl célunk volt, hogy feltárjuk az un. elveszett identitás elemeket a narratívumokban. Olyan jellemzőket vagy viselkedésmódokat, amelyekről a kérdezettek úgy látják, hogy korábban részét képezték a dudari öndefiníciónak, ma azonban ezek már hiányoznak vagy megváltoztak az időközben bekövetkezett társadalmi változásoknak köszönhetően (Pataki 2001).

Az interjúk felvétele kétszemélyes helyzetben történt. Az interjú jellegét tekintve a félig strukturált kategóriába tartozott. Ez azt jelentette, hogy az interjút készítő (kérdezők), előzetesen eltervezett gondolati vezérfonalat követtek a beszélgetés során, amelynek voltak tematikus csomópontjai. Ezekhez a felkészülés során lehetséges hívókérdéseket rendeltünk, ezeket azonban csak akkor kellett direkt módon feltenniük, ha a vizsgálati személy nem tért rá az adott témára. Az interjú jellege a kérdezett számára inkább a spontán beszélgetés hangulatát keltette, mivel a kérdezők nem ragaszkodtak semmiféle sorrendhez, sem sztenderd kérdésekhez. Az identitással összefüggő témacsoport tervezett elemei az interjúvázlatban az alábbiak voltak:

- Dudari születésű vagy betelepült az illető?
- Dudarinak érzi, gondolja-e magát?
- Milyenek a dudari emberek, mi jellemzi őket, és miben különböznek szerinte más falvak, települések lakóitól?
- Szeret-e Dudaron élni? Hogyan viszonyul a lakóhelyhez?
- Amennyiben betelepült, mennyire érzi magát közel a település közösségéhez?

A résztvevőket előzetesen tájékoztattuk a vizsgálat kereteiről, és beleegyezésüket kértük az interjú rögzítéséhez. A hangfelvételekből szöveghű átiratot készítettünk, amelyben jelöltük a jelentésmódosítást is hordozó nem verbális elemeket (pl. ha valamit ironikusan említett a személy, azt a szövegben jeleztük, hogy a későbbi elemzésnél az állítás szövegszerű tartalmának éppen az ellenkezőjét tudjuk figyelembe venni).

A kapott szövegeket ATLAS.ti program segítségével, illetve manuális tartalom-elemzés módszerével dolgoztuk fel.

A kutatásba 21 interjú elemzését vontuk be. Az interjúalanyok nemi megoszlása nem volt kiegyenlített, jelentősen több nő (N=15), mint férfi (N=6) került a mintába. Ennek elsősorban a válaszadási hajlandóság nemi összefüggéseiben kell az okát keresnünk. A megkeresett alanyok közül a férfiak gyakrabban utasították vissza a válaszadást és hátrították feleségükre a kutatásban való részvételt. A minta jelentős női túlsúlyára való tekintettel az elemzések során ezt a csoportosítási szempontot nem használtuk fel.

A kérdezettek csoportjának átlagéletkora: 55,5 év (a szórás: 15,5 év). A legfiatalabb kérdezett 25, a legidősebb 85 éves volt. Ebben a tekintetben a minta erősen eltolódott az idősebb korosztály felé. Eloszlása nem tükrözi a lakosság életkori összetételének valós arányait. A foglalkozási státusz jellemzőit az 1.sz. táblázatban foglaltuk össze.

	státusz	N	aktivitás N
Nem aktív	nyugdíjas	7	14
	rokkantnyugdíjas	4	
	munkanélküli	2	
	gyesen van	1	
Aktív	dolgozó	6	6
Tanuló	egyetemista	1	1

1. táblázat: A megkérdezettek foglalkozási státusza és aktivitása (N=21)

Az interjúk közvetve érintették a vallási identitás kérdését is. De mivel direkt kérdést ezzel kapcsolatban nem tettünk fel, nem minden személy utalt spontán módon vallási meggyőződésére, vagy felekezeti jellemzőire. A vallásos nézetekkel kapcsolatos eloszlást a 2. sz. táblázat mutatja.

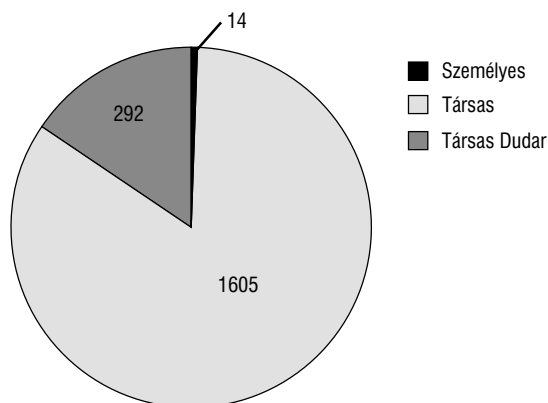
Vallási meggyőződés	N
pünkösdi gyülekezet tagja	3
református	5
katolikus	2
„keresztény”, illetve „Istenhívő”	2
nem említette	9

2. táblázat: A minta eloszlása vallási meggyőződés alapján (N=21)

A társas identitás elemzésének egyik alapvető szempontja volt, hogy a személy dudari vagy nem dudari születésű. A „dudari születésű” kifejezést jelen tanulmányban származási értelemben használjuk és nem biológiai értelemben. A származás szerinti eloszlás a mintában egyenletes. A kérdezettek közel fele dudari születésű (N=11), míg a másik fele házasság vagy munkavállalás révén került a faluba (N=10).

A minta jellemzéséből megállapíthatjuk, hogy a kvalitatív elemzés nem reprezentatív adatok mentén történt, a levont következtetések nem általánosíthatók a teljes populációra, de támpontként szolgálhatnak további kutatási kérdések felvetéséhez, ill. kvalitatív kutatás tervezéséhez.

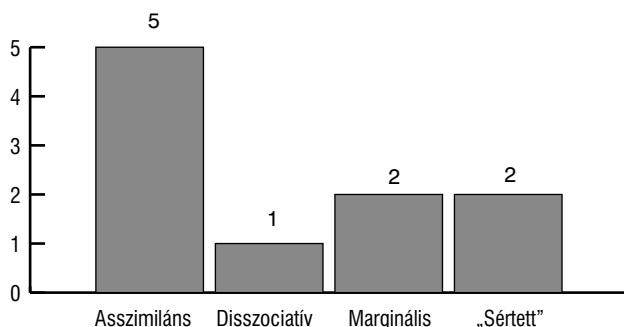
A kutatás első kérdése arra vonatkozott, hogy *mennyire erős jellemzője a narrációknak a személyes és szociális identitás megjelenése*. Az elemzés során ATLAS.ti program segítségével rákerestünk azokra a kifejezésekre, amelyek a személyes identitásra utalnak: pl. én, engem, enyém, stb. illetve azokra, amelyek a társas identitásra utalnak: mi, minket, mivelünk, stb. Ezt követően a szöveggörnyezet figyelembe vételével kiszelektáltuk azokat a találatokat, amelyek jelentése nem az identitásra vonatkozott. Ilyen „vak találatok” főleg a „mi” szó esetében voltak pl. mi történt, mi lenne, mi volt stb..). A szöveg elemzésének eredményeit az 1. sz. ábra: mutatja.

1. ábra: A személyes és szociális identitás nyelvi megjelenése az interjúkban (N=21)

Az ábrán egyértelműen látható, hogy az összes identitásra utaló nyelvi kifejezés 80%-a a személyes identitásra utalt. A társas identitásra vonatkozó kifejezések legnagyobb része is elsősorban a családi kontextusra vonatkozott, mindösszesen 14-szer fordult elő, hogy a társas identitást kifejező „mi” fogalom és ennek nyelvi formái a Dudarhoz tartozást jelentette volna.

A megkérdezett csoport közel fele nem dudari születésű. Ők házasság vagy munkavállalás révén kerültek Dudarra. Ebben az értelemben betelepülőknek minősülnek. Az ő körükben vizsgáltuk azt a kérdést, hogy a kisebbségi identitás melyik stratégiáját választották. Ehhez a manuális tartalomelemzés módszerét választottuk. Az interjúkban kijelöltük azokat a részeket, amelyek relevánsak voltak a kérdés szempontjából, majd két független bíráló besorolta az adott szövegrészeket az alábbi négy kategóriába: asszimiláns, disszociatív, akkulturáció és marginális stratégia (Hutnik 2004). A különböző identitás stratégiák eloszlását a 2. sz. ábra szemlélteti.

2. ábra: Az identitás stratégiák eloszlása a betelepültek csoportjában (N=10 fő)

Az *asszimiláns* identitást jelöltük, ha a személy kifejezte, hogy ő már elengedte korábbi identitását és teljesen idetartozónak érzi magát.

Példa: „Én nem mennék el, nekem tetszik Dudar, a fekvése is, minden. Én nézelődtem ugye, ha azt mondaná az ember, hogy nagy a ház meg mit tudom én, elcserélni egy kisebbre, de úgy nem, nem tudnám magam elképzelni se Csernyén, se Csetényben, nem tom miért.” (5. sz. – 52 éves nő)

A *disszociatív* identitást jelöltük, ha a személy kifejezte, hogy nem érzi magát dudarinak, nem tartozik ide, elvágódik a településről.

Példa: „Itt magát ezt a helyet (házra utal) szeretem, de úgy, mint Dudart, meg a dudariakat, nem nagyon ismerem. Nem tartok senkivel. ... Hiányzik azért Zirc,

mert minden oda köt. Szüleim ott laknak, barátaim ott laknak.”(33.sz. – 43 éves nő)

Marginális identitást akkor jelöltünk, ha a személy beszélt arról, hogy mióta és miért él Dudaron, de sem a szülőhelyével, sem Dudarral kapcsolatban nem mutat semmiféle kötődést.

Példa: „én úgy kerültem ide Dudarra, hogy, de elmondom őszintén, hogy ott se szerettem, ahol születtem, és itt sem szeretek. Úgyhogy, ha lenne lehetőségem, és tudnák változtatni rajta, akkor elmennék. Lehet, hogy nem mennék jobb helyre, de elmennék innen” (10. sz. – 62 éves nő)

„Én Vörösberényben születtem, de Zircen éltem, az életem nagyobb részét, 22 éve vagyok itt Dudaron. Itt adódott. Aránylag elfogadható. Amennyi volt az én anyagi lehetőségem, attól függően kellett választani.” (23. sz. – 60 éves nő)”

Találtunk olyan narratívumokat is, amelyek egyértelműen identitásra utaltak, de a Hutnik által felvázolt kategóriák egyikébe sem voltak besorolhatóak. Ezek közös jellemzője volt egyfajta sértettség. Az elbeszélők utaltak arra, hogy nem fogadják be őket, ezért vagy elvágynak, vagy elszigetelődést választanak. A disszociatív identitáshoz képest ezekben az interjúkban jóval nagyobb indulatok munkálnak. Egyfajta dacos viszont-elutasítás fogalmazódik meg bennük Dudarral szemben, ami azt sugallja, hogy valójában szerettek volna asszimilálódni, de ezt szerintük a többség nem engedi. Ezért ezt a kategóriát *sértett* identitásnak neveztük el.

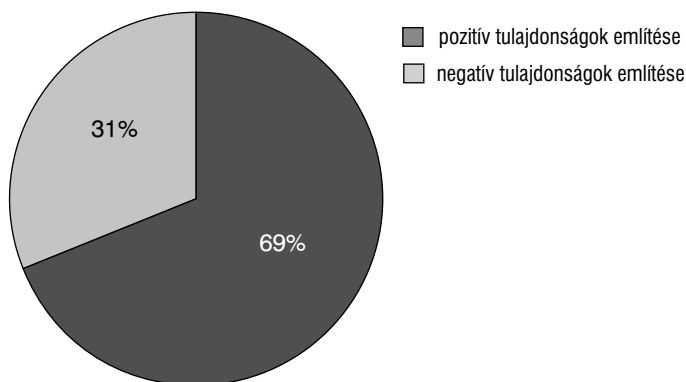
Példa: (Szeret itt élni? – kérdésre adott válasz), „én nem született dudari vagyok. ... Nem, mert nehezen fogadják be a bevándorlókat, úgyhogy nem. ... Vannak. Sok, aki nem született dudari, nem igazán szeretik őket. Így a falu. Nem szeretik, de hát, engem nem érdekel. Én szeretem, ahol lakok, szeretem a házam, az udvarom, kész. Azt a többi engem nem érdekel. Én jól érzem itt magam. ... Én igen. Én meg. Én száz százalékosan jól érzem magam. Ennek ellenére is... hogy az emberek zárkózottak, vagy elutasítóak inkább a bevándorlókkal. ... Zömében, a dudari embereket nem szeretem.”(13. sz. – 40 éves nő)

Összességében elmondható, hogy a megkérdezett betelepülők fele lényegében asszimilálódott a községbe. Igazi otthonra és identitásra lelt. Nemcsak ők táplálnak pozitív attitűdöket a faluval kapcsolatban, de úgy érzik befogadták, elfogadták őket. A falutól való elzárkózásnak, idegenség érzésnek két formáját találtuk meg. Az egyik a marginális identitás mintázatába illeszkedik, míg a másik típusra az jellemző, hogy a személy úgy érzi, annak ellenére nem fogadják be, hogy ő nyitott és pozitív a falu felé. Ez a fajta identitásélmény nem írható le a Hutnik (Hutnik

2004) által kidolgozott rendszerben, inkább lehet példa az Ellemers (Ellemers – Kortekaas – Onverkerk 1999) által leírt ellentmondásos identitásra, ahol a kognitív és emocionális elemek egymással nincsenek összhangban. A falut nem szereti, mert nem fogadják be, mégis erősen kötődik.

A származás szerinti dudariak körében is találtunk két olyan interjút, amelyben a kognitív és emocionális elemek nincsenek összhangban. Közülük az egyik fiatal kérdezett, a tanulmányai és munkalehetőségei miatt már érzelmileg nem kötődik Dudarhoz, szeretne máshol élni, a másik személy pedig idős édesanyja miatt maradt a faluban, de így messze lakik az unokáitól, elvágynak emiatt a településről.

Az interjúk elemzése során kerestük azokat a jellemzőket, amelyet a kérdezettek származási identitástól függetlenül is jellemzőnek tartanak a településre. Az önkategorizáció közös elemeit szintén az ATLAS.ti program és a manuális elemzés kombinált módszerével azonosítottuk. A program segítségével rákerestünk melléknevekre. Ezeket megjelöltük a szövegben, majd manuális konfirmációval kiválasztottuk azokat, amelyek a dudariak jellemzésére utaltak. Az elemzés eredményeként 31 jellemzőt tudtunk azonosítani, amelynek majdnem kétharmada pozitív tartalmú jellemző volt. A saját magukra vonatkozó nézetekben tehát a pozitív jellemzők differenciáltabbak, mint az önkép negatív elemei. Ez még nyilvánvalóbbá válik akkor, ha azt is megvizsgáljuk, hogy az összes említések számát tekintve hogyan jelennek meg ezek a melléknevek. A pozitív és negatív melléknevek említési gyakoriságát a 3. sz. ábra szemlélteti.

3. ábra: A pozitív és negatív tulajdonságok említésének eloszlása (N= 21)

A pozitív tulajdonságokat megvizsgálva láthatjuk (3.sz. táblázat), hogy a leggyakrabban említett három vonás a kedves, segítőkész és összetartó. Mindhárom vonás a másokkal kapcsolatos szociális viselkedés feltétele.

Pozitív tulajdonságok	Hány fő említette		Összesen (N=21)
	Dudari születésűek (N=11)	Betelepültek (N=10)	
aranyos	1	1	2
barátságos	1	1	2
céltudatos	0	1	1
dolgos ember	0	1	1
embertisztelő	1	1	2
intelligensebbek	1	0	1
Istenfélő	1	0	1
jó emberek	1	0	1
jóakarátú	1	0	1
jó gondolkodású	1	0	1
józan paraszti ész	1	0	1
kedves	2	2	4
közvetlen	1	1	2
nyílt	0	1	1
összetartó	4	0	4
segítőkész	2	2	4
emberszerető	2	1	3
szorgalmas	1	0	1
udvarias	0	1	1
Összes említés	21	13	34

3. táblázat: A pozitív tulajdonságok és azok említésének gyakorisága (N=21)

Érdekes megfigyelni, hogy a kedves és segítőkész vonást a betelepültek közül is ketten említették és a született dudariak közül is. Az összetartót pedig csak a dudari származásúak. Ami azért paradox, mert éppen ez az összetartás, zártság az, ami megakadályozhatja az idegenek befogadását.

Amikor az elemzésben a pozitív és negatív tartalmú jelzőket kezdtük elkülöníteni szembesültünk azzal a jelenséggel, hogy vannak köztük olyanok, amelyeknek értelmét a szövegkörnyezet erősen módosította. Ilyenek voltak az: „őszinte” és a „keményfejű tulajdonságok”. Ezekről azt feltételeztük, hogy a pozitív tulajdonságok sorába fognak számítani, hiszen a hétköznapi szóhasználatban ezek nem negatív jelzők. Ezekben az interjúkban ez a két tulajdonság egyértelműen negatív tartalmat nyert. Az őszinteség egyfajta kíméletlen szókimondást, takart: Pl. „Őszinteségben nem volt hiány, egyenesen megmondták mindig együtt-ment leszek a szemükben” (24. sz. – 55 éves nő). A keményfejűség pedig inkább a konok, hajthatatlan, intoleráns szinonimájaként jelent meg.

A negatív vonások listáját és gyakoriságát a 4. sz. táblázat mutatja

Negatív tulajdonságok	Hányan említették		Összesen (N=21)
	Dudari születésűek (N=11)	Betelepültek (N=10)	
előítéletes	0	1	1
elutasító	0	1	1
határozott	1	0	1
irigy	2	0	2
keményfejű	1	0	1
nyakas kálvinista	0	1	1
őszinte	0	1	1
pletykás	1	1	2
rosszakaratú	1	0	1
rosszindulatú	0	1	1
pusztai vadság	0	1	1
zárkózott	1	1	2
Összes említés	7	8	15

4. táblázat: A negatív tulajdonságok gyakorisága az önjellemzésekben (N=21)

A táblázat adataiból látható, hogy a jellemzések elég kiegyenlítettek a negatív tulajdonságok esetében. Azaz a dudari származásúak is majdnem ugyanannyi negatívumot említenek, mint a nem dudari születésűek. A zárkózott és a pletykás az a két vonás, ami egy-egy említésben megjelenik mindkét csoportnál, a többi tulajdonságot vagy az egyik, vagy a másik csoport tagjai említették.

Ahogy azt a bevezetőben jeleztük, a község élete a társadalmi, gazdasági változások nyomán többször drámaian átalakult. Ennek az identitással összefüggő nyomait is tetten lehetett érni az interjúk elemzése során. Ennek feltárásához a manuális tartalomelemzés két kódolós protokollját használtuk. A két független bíráló megjelölte azokat a szövegrészeket, amelyekben a személyek arra utaltak, hogy a falu jellegzetességei régen és ma eltérnek egymástól. A megjelölt szövegrészek 97%-os egyezést mutattak. A vitatott elemeket a két bíráló közös döntése alapján vettük be az elemzésbe vagy hagytuk ki belőle.

Annak ellenére, hogy erre vonatkozóan direkt kérdést nem tettünk fel, a 21 interjúalanyból 8-an említették ebből a szempontból releváns elemeket. Elsősorban a származás szerinti dudariak (összesen 5-an), de 3 nem dudari születésű is így látta. Voltak interjúk, ahol a személy az interjú folyamán többször is utalt a változásra. Az interjúk elemzéséből kiderül, hogy legerőteljesebben az összetartás, az egymás felé fordulás, a szeretet az, amiről úgy vélik elveszett, „kihalt” a rendszerváltás hatására. A bányá bezárása, a rendszerváltás utáni egyre nehezedő gazdasági helyzet az, amit ezért elsősorban okolnak.pl:

„De másképpen állnak az emberek a dolgokhoz, mint ahogy, ahogyan kellene. Másképpen, mert régen más volt, régen más volt. Ez a politikai helyzet. Egyértelműen, egyértelműen, szóval. Aztán most megmondom őszintén, hogy. Meg a pénztelenség, ugyebár itt volt a bánya. ... Megmondom őszintén, hogy a dudari közösség, most már nem az a közösség.” (24. sz. – 55 éves nő)

A falu változását a bányanyitással, a betelepülőkkel is összefüggésbe hozták, de azt a „törést” nem látták olyan élesnek, mint, amit a rendszerváltás és a bányászat meg az ipar megszűnése okozott:

„Úgy hogy összetartó voltak. Segítettek egymáson. Nem ismertük a szolidaritás szót, de működött a faluban. Aztán mindenki mindenkinek segített amilyen formában tudott, aztán jött a bánya. Ami aztán behozott egy csomó embert, és akkor mindenhonnan jöttek be a másik bányászvidékekről ide. Telepítettek be ide családokat, az úgy egy kicsit megosztotta a falut, akkor volt egy ilyen rész, hogy az iparosodott rész meg egy újra mondom, meg a paraszt része a falunak, de aztán végig, végre összesimultak, tehát egy, egy szuper jól működő kis falu volt. Most az utóbbi húsz év, ez már, ez már egy kicsit húzósaabb. Rengetegen eltelepültek innen a fiatalok. Igen, igen. Jobbára elmentek városara, amikor megszűntek itt a környékünkön” (2. sz. – 59 éves nő)

Az elemzésből az volt látható, hogy inkább az idősebbek azok, akik úgy gondolták, hogy a falu életét érintő külső körülmények egyértelműen negatívan befolyásolták a közösség életét. Elsősorban az összetartás hiányát említik, ami korábban szerintük erős jellemzője volt a falu életének.

Az elemzett 21 interjú jöllehet nem reprezentálja a falu teljes lakosságának véleményét, az elemzések mégis rámutatott együttjárásokra, olyan visszatérő és markáns tartalmi elemekre, amelyek alapján a dudari identitásjellemzők egyfajta mintázata felrajzolható.

A legjellegzetesebb sajátosság, hogy mind a betelepült, mind a dudari származású csoport alapvetően pozitív jellemzőkkel ruházza fel a települést, mint közösséget és mint lakóhelyet. Ebben az értelemben az önkategorizáció bizonyára önbecsülést növelő hatású (vö. (Tajfel–Turner 1986). Ugyanakkor az is érződik, hogy ez az erős pozitív öndefiníció bizonyos fokú zártságot eredményezett a betelepülők befogadásával kapcsolatban. Erre elsősorban a betelepültek identitásra utaló szövegrészeiből következtethettünk. A csoport felénél asszimiláns identitás stratégiája a jelenik meg (Hutnik 2004). A többiek esetében ezt az érzelmi kötődést nem találtuk, sőt két esetben erősen sértett identitást azonosítottunk, amely explicit módon a származás szerinti dudariak elutasító magatartására reflektált.

A kutatás eredménye rámutat arra, hogy a társadalmi, gazdasági változások alapjaiban változtatják meg nemcsak egy település tárgyi környezetét, de az emberek identitását, elégedettségét, a kötődés mértékét is. A korábban összetartónak megélt, zárt és ugyanakkor biztonságot nyújtó közösség a betelepülések hatására fellazult és kissé szétzilálódott, de viszonylag rövid idő alatt ismét felépült. Az igazi törést a rendszerváltás, a gazdasági nehézségek és a politikai nézetkülönbségek megosztó hatása hozta el a kis falu közössége számára. Ezekben az interjúkban elsősorban a régi Dudar iránti nosztalgia nyilvánul meg, amely, mint narratív konstrukció lehet egy idealizált emlékkép is, ami a maga reális idejében korántsem látszott ennyire idillinek. A jelenből tekintve a múltra gyakran a pozitív elemek emelkednek ki, veszteségérzetet keltve. A beszámolók egybehangzósága sem a valóságtartalmat támasztja alá, de egyértelműen rámutat a vágyott identitás-jellemzőkre, amelyek célként is megfogalmazódhatnak, irányt mutathatnak a falu fejlődése szempontjából. Ennek jeleit már egy-két interjúban fel lehetett fedezni. A falu új polgármestere komoly erőfeszítéseket tesz a közösségi élet újraépítésére, és ezt a kérdezettek közül többen is említették, talán valami elkezdődött.

Az interjúk és az egy hetes jelenlétünk tapasztalatai alapján Dudart egy valaha virágzó, most a majdnem teljes összeomlás után lassan újjáéledő településként írhatjuk le, melynek lakói nagyra értékelik a kapcsolatokat, az emberséget és az összetartást. A gazdasági és politikai viharok által megtépázott identitásuk alapvetően pozitív, és mivel saját bevallásuk szerint is igen keményfejű emberek, valószínűleg mindent meg is tesznek, hogy megmentsek ezt a kis települést a jövő nemzedék számára, hogy ha 75 év múlva ismét odalátogat egy kutató csoport, akkor egy erős, összetartó közösséget találjon.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baumeister, R. – Leary, M. (1995): The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin* Vol.117 No. 3, 497-529.
- Csaplár F. (1971): Bartók és a Szegedi Fiatalok – A dudari tanulmányút – 1937. *Tiszatáj*, 3. 252.
- Ellemers, N. – Kortekaas, P. – Onverkerk, J. W. (1999): Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity. *European Journal of Social Psychology*, 29 (2-3), 161-186.
- Erikson, E. H. (1991): *A fiatal Luther és más írások*. Budapest: Gondolat.
- Fiske, S. T. (2006): *Társas alapmotívumok*. Budapest: Osiris.

- Hutnik, N. (2004): An intergroup perspective on ethnic minority identity. In Pandey, J. (ed.), *Psychology in India revisited: Developments in the discipline. Vol 3: Applied Social and Organisational Psychology* (pp. 79-113). New Delhi: Sage Publications.
- László J. (1999): *Társas tudás, elbeszélés, identitás*. Budapest: Scientia Humana-Kairosz.
- McAdams, D. (2001): The psychology of life stories. *Review of General Psychology* 5 (2), 100-122.
- Pataki F. (2001): *Élettörténet és identitás*. Budapest: Osiris.
- Pataki F. (2004): *Érzelem és identitás*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Stets, J. – Burke, P. (2000). Identity theory and social identity theory. *Social Psychology Quarterly* Vol.63, No.3, 224-237.
- Tajfel, H. (1970): Experiment in intergroup discrimination, *Scientific American*, 223, 5., 96-102.
- Tajfel, H. – Turner, J. C. (1986): The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel – W. G. Austin, *Psychology of Intergroup relations* (pp. 7-24.). Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Tomori V. (1937): Dudari napok. *Magyar Szemle*, nov. 269-272.